

«Hi ha ocasions en les quals cal saber perdre» Claus de la negociació d'Utrecht

JOAQUIM ALBAREDA*

Universitat Pompeu Fabra

Resum

La signatura de la Pau d'Utrecht (1713), que posava fi al llarg conflicte internacional iniciat el 1702, establí un nou equilibri europeu. Analitzarem com es van dur a terme les negociacions entre els plenipotenciaris de Felip V i els de la Gran Bretanya, sempre condicionades pels preliminars secrets que França i la Gran Bretanya havien negociat abans i que van comportar la pèrdua per part de la monarquia hispànica de Gibraltar, Menorca, els Països Baixos, Milà, Nàpols, Sicília, Sardenya i Sacramento, a banda d'importants concessions comercials als britànics (*asiento de negros* i *navío de permiso* a les Índies). Altres assumptes, en canvi, van quedar pendents de resolució, com el principat i la sobirania per a la princesa dels Orsini i el Cas dels Catalans, que van reaparèixer amb força a les converses de Rastatt.

Paraules clau: Pau d'Utrecht, pèrdues territorials, princesa dels Orsini, Cas dels Catalans.

* Aquest estudi s'inscriu en la investigació dels projectes del Ministerio de Ciencia e Innovación (HAR2011-26769) «España y los tratados de Utrecht» (vinculat a la Red Sucesión. Red de investigación en monarquías y repúblicas europeas, 1648-1748) i del Grup d'Estudi de les Institucions i de la Societat a la Catalunya moderna (segles XVI-XVIII), Generalitat de Catalunya (2009SGR318). He d'agrair a la Universitat Pompeu Fabra que m'hagi concedit un any sabàtic el curs 2013-2014.

Resumen

La firma de la Paz de Utrecht (1713), que ponía fin al largo conflicto internacional iniciado en 1702, estableció un nuevo equilibrio europeo. Analizaremos el modo con que las negociaciones fueron llevadas a cabo entre los plenipotenciarios de Felipe V y los de Gran Bretaña, siempre condicionados por los preliminares secretos que Francia y Gran Bretaña habían negociado anteriormente, los cuales comportaron la pérdida por parte de la monarquía española de Gibraltar, Menorca, los Países Bajos, Milán, Nápoles, Sicilia, Cerdeña y Sacramento, además de importantes concesiones comerciales a los británicos (asiento de negros y navío de permiso a las Indias). En cambio, otros asuntos quedaron pendientes de resolución, como el principado y la soberanía para la princesa de los Ursinos y el «caso de los catalanes», que reaparecieron con fuerza en las conversaciones de Rastatt.

Palabras clave: Paz de Utrecht, pérdidas territoriales, princesa de los Ursinos, caso de los catalanes.

Abstract

The signing of the Utrecht Peace Treaty (1713), which put an end to the long international conflict which had started in 1702, established a new European balance. We will look at how the negotiations, which were conditioned by the preliminary secret agreements previously arrived at by France and Great Britain, were conducted between the plenipotentiaries of Philip V and those of Great Britain. These negotiations entailed the Spanish loss of Gibraltar, Menorca, the Netherlands, Milan, Naples, Sicily, Sardinia and Sacramento, in addition to important commercial concessions to the British (the *asiento* or slave-trading contract, and permission to trade with the Indies). Other issues, on the other hand, continued pending resolution such as the principality and sovereignty of the Princess of Ursinos and «the case of the Catalans», that would forcefully appear in the conversations at Rastatt.

Keywords: Peace of Utrecht, loss of territories, Princess of Ursinos, the case of the Catalans.

Les negociacions internacionals que van posar fi al conflicte internacional de la Guerra de Successió d'Espanya van donar lloc a un conjunt d'acords, prou complex, de vint-i-tres tractats i convencions que van ser signats entre gener de 1713 i febrer de 1715, incloent-hi els tractats de Rastatt (7 de març de 1714) i de Baden (7 de setembre de 1714). Tanmateix, Carles VI i Felip V no van signar la pau fins al 1725. En termes generals, cal assenyalar dues virtuts d'aquests tractats. D'una banda, van significar la consecució d'una pau anhelada, després d'una llarga guerra que va costar 1.251.000 vides i que va arruïnar les potències implicades. De l'altra, van suposar una novetat interessant en l'ordre internacional: per sobre dels interessos de les cases dinàstiques van establir un dret racional (la renúncia dels Borbons a governar a França i Espanya, el reconeixement de la successió protestant a la Gran Bretanya), alhora que van prefigurar un nou equilibri europeu.

Sens dubte, els britànics van ser els principals beneficiaris d'aquells tractats.¹ De França, van rebre Saint Kitts, Nova Escòcia, Terranova i territoris de la badia de Hudson, a Amèrica. D'Espanya, a més de les possessions de Gibraltar i Menorca —preses durant la guerra—, importants concessions relacionades amb el comerç americà. Per la seva banda, la monarquia austríaca va enfortir el seu poder continental en rebre Milà, Nàpols, els presidis de Toscana i Sardenya (intercanviada el 1718 per Sicília). Felip V, a partir d'aleshores, féu de la recuperació d'aquests territoris l'objectiu prioritari de la seva política exterior. Carles VI també es va fer amb la major part dels Països Baixos espanyols, junt amb algunes places franceses (Tournai, Ieper, Menen, Furnes) i Luxemburg. Les Províncies Unides van obtenir garanties de defensa del seu territori mitjançant un conjunt de places fortes frontereres. I Portugal va rebre d'Espanya la colònia de Sacramento, a Riu de la Plata.

1. Sobre els tractats: Lucien BÉLY, *La présence des Bourbons en Europe, XVIe-XXIe siècle*, PUF, París, 2003, pp. 162-169; Joaquim ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*, Crítica, Barcelona, 2010, pp. 314-359.

De fet, la pau s'arranjà força abans de 1713. Després del fracàs de les converses de pau de Gertruydenberg, l'any 1710, entre els polítics britànics guanyà força la idea d'arribar a un acord amb França mitjançant una transacció que afavorís els seus interessos comercials i abandonar la guerra iniciada el 1702. Hi influí una opinió pública cada cop més favorable a la pau alhora que la derrota aliada de Villaviciosa, el desembre d'aquell any. Al cap i a la fi, l'entrada dels anglesos en la guerra es justificà, en bona mesura, per la necessitat d'intervenir en el comerç de les Índies, tal com exposà el 1707 Joseph Addison, redactor del periòdic *Spectator* i secretari d'Estat una dècada més tard.² A la tardor de 1710, el nou govern dels *tories* liderat per Robert Harley (al davant de l'Exchequer) i Henry de Saint-John (secretari d'Estat per a la guerra), futur vescomte de Bolingbroke, optà per aquesta via tot i que va mantenir una actitud ambigua de portes enfora. Si bé reiterava el seu suport a les aspiracions dels aliats —especialment al retorn de la monarquia hispànica als Habsburg—, començà a negociar secretament amb París el manteniment de Felip V en el tron hispànic a canvi d'importants concessions a Europa i Amèrica.³ Edward Villiers, Earl of Jersey i l'abbé François Gaultier, aquest darrer a Anglaterra com a agent del secretari d'Estat francès marquès de Torcy, van establir els primers contactes.⁴ La declaració del nou ministeri britànic al marquès de Torcy, feta a finals de 1710, no permetia dubtes:

We will no longer insist on the entire restoration of the Monarchy of Spain to the House of Austria, or if we do it will be weakly and *pro forma*, and we shall be content provided France and Spain will give us good se-

2. Joseph ADDISON, «The present State of the War», en *Miscellaneous Works in Verse and Prose*, vol. III, J. and R. Tonson and S. Draper, Londres, 1746.

3. Linda FREY; Marsha FREY, *The Treaties of the War of the Spanish Succession*, Greenwood Press, Westport, Connecticut, 1995, pp. XIV-XV.

4. Edward GREGG, *Queen Anne*, Yale University Press, New Haven i Londres, 2001, p. 335; George Macaulay TREVELYAN, *England under Queen Anne. The Peace and the Protestant Succession*, Longmans, Green and Co, Londres, New Cork, Toronto, 1934, pp. 176-178.

curities for our commerce; and as soon as we have got what we need and have made our bargain with the two crowns, we will tell our Allies.⁵

És important tenir present aquesta cronologia del canvi de rumb dels britànics en relació amb la guerra, molt anterior a la coronació de Carles VI com a emperador, el 22 de desembre de 1711, moment en què van poder al·legar que a Europa no convenia una monarquia universal austríaca. De fet, els contactes ja eren fermes el gener de 1711 mitjançant Gaultier, de manera que el 22 de abril, només cinc dies després de la mort de l'emperador Josep I (cosa que obria les portes a la coronació de Carles III com a emperador Carles VI), Torcy proposava un document de negociació als britànics on constaven el reconeixement de garanties per al comerç britànic a Espanya, les Índies i el Mediterrani, una barreira per als Països Baixos i l'inici immediat de negociacions.⁶ Al cap de sis dies, Gaultier podia tornar a Londres amb el beneplàcit de Lluís XIV.⁷ No gaire més tard, l'1 de juliol de 1711, el poeta i agent britànic Matthew Prior formulava una proposta en la qual, a més de reclamar que les corones de França i d'Espanya mai no poguessin unir-se, fixava les reivindicacions territorials i comercials britàniques. Entre d'altres, Gibraltar, Maó, el *asiento de negros* i els mateixos avantatges comercials de què gaudien els francesos.⁸ Després de diverses trobades entre Prior, Gaultier i Nicolas Mesnager (plenipotenciari de França, comerciant de Rouen i bon coneixedor del comerç amb Àfrica i Amèrica),⁹ el resultat de la negociació, sempre a esquena d'Holanda perquè no pogués reclamar

5. TREVELYAN, *England under Queen Anne*, p. 88.

6. ADRIAN DRIFT, *The History of His Own Time. Compiled from the original manuscripts of Matthew Prior*, Londres, 1740, pp. 338-340.

7. JOAQUÍN GUERRERO, «El tratado de paz con Inglaterra de 1713. Orígenes y culminación del desmembramiento de la monarquía española», tesi doctoral, Universidad Autónoma de Madrid, 2008, pp. 350-369.

8. DRIFT, *The History of His Own Time*, pp. 345-347.

9. Sobre Mesnager: LUCIEN BÉLY, *Espions et ambassadeurs au temps de Louis XIV*, Fayard, París, 1990, pp. 576-595.

compensacions comercials, es va traduir en tres documents preliminars, el 27 de setembre de 1711, el contingut dels quals van prefigurar els acords posteriors d'Utrecht. Les bases del document secret aprovades per França incloïen el reconeixement de la successió protestant, les negociacions per a un acord comercial francobritànic, la destrucció de les fortaleses de Dunkerque, la retenció britànica de Gibraltar i Maó, l'*asiento de negros* i privilegis comercials a Espanya semblants a aquells de què havia gaudit França.¹⁰ De fet, el replantejament britànic de la presència en la guerra es va traduir, el maig de 1712, en ordres secretes del Govern al nou comandant dels exèrcits britànics, duc d'Ormonde (que substituï Marlborough), perquè evités batalles o setges, cosa que equivalia a l'abandó dels aliats en el camp de batalla.¹¹

Mentrestant, a l'enviat extraordinari de França, el marquès de Bonnac, li va tocar la difícil missió de transmetre a Felip V les directrius de Lluís XIV d'acord amb aquestes negociacions i, alhora, intentar convèncer-lo que les assumís. Entre altres reunions, el 2 de setembre de 1711 va ser rebut pel rei i la reina, i per la princesa d'Orsini, el nucli dur que prenia les decisions a la cort, tal com afirma la memòria que Lluís XIV lliurà a Bonnac.¹² Entre d'altres qüestions, la memòria assenyalava

10. Lucien BÉLY, *Les relations internationales en Europe, XVIIe-XVIIIe siècles*, PUF, París, 1992, pp. 419-420; Lucien BÉLY, *Espions et ambassadeurs*, p. 41; GREGG, *Queen Anne*, pp. 341-342. El marquès de Torcy explica els diversos documents que es van intercanviar: MARQUÈS DE TORCY, *Memoirs of the marquis of Torcy, Secretary of State to Lewis XIV*, vol. II, P. Vaillant, Londres, 1757, pp. 128-129, 138-141 i 153-155; TREVELYAN, *England under Queen Anne*, pp. 185-187. Els documents preliminars es troben a *A report from the Comité of Secrecy appointed by order of the House of Commons, reported on the Ninth of June 1715*, per R. H. Robert Walpole, Jacob Jonson, Timothy Goodwin, Bernard Lintoll i William Taylor, Londres, 1715, apèndix, pp. 3-10.

11. Julian HOPBIT, *A Land of Liberty? England, 1689-1727*, Clarendon Press, Oxford, 2000, pp. 120 i 305; Barry COWARD, *The Stuart Age England, 1603-1714*, Longman, Londres, 2003, p. 438.

12. A. MOREL-FATIO; H. LÉONARDON, *Recueil des instructions données aux ambassadeurs et ministres de France*, vol. XII, *Espagne*, Félix Alcan éditeur, París, 1898, pp. 187-214.

la conveniència d'una unió estreta entre França i Espanya sense que aparentés dependència per part d'Espanya. Advertia l'enviat del caràcter «vrai et plain de droiture» de Felip V, la manera de procedir impetuosa del qual podia induir-lo a equivocar-se, ja que estava convençut que els esdeveniments militars favorables del darrer any (Brihuega i Villaviciosa) eren fruit de la seva fermesa:

[...] l'exces de confiance lui paroît une vertu et ces idées flatteuses sont d'autant plus difficiles à détruire dans son esprit qu'il est opiniâtre dans ses sentiments, en sorte que si, malheureusement, il prend de mauvais partis, il ne sera pas facile de lui faire connoître l'erreur.

Per això valorava positivament la influència de la reina Maria Lluïsa Gabriela de Savoia, perquè sostenia que era convenient que algú governés el rei.¹³ Segons la memòria, l'objectiu principal de Bonac era convèncer Felip V de la urgència de la signatura de la pau, «qu'il aura lieu de la regarder comme avantageuse, à quelque prix qu'il puisse l'acheter», per tal que pogués continuar essent rei d'Espanya i de les Índies.¹⁴ Deia a l'ambaixador que s'havia de mantenir ferm en la seva posició seguint sempre les ordres del rei de França i que no havia de cedir davant les pressions de la cort de Madrid. El missatge era clar: havia de convèncer Felip V que era urgent arribar a acords i que no podia deixar escapar una ocasió com aquella per posar fi a la guerra.

Els holandesos —i tampoc l'Imperi— no van ser informats de les converses secretes fins a l'octubre de 1711, moment en què es van indignar en conèixer els acords comercials. Els britànics, tal com havien fet durant la guerra, jugaven amb avantatge sense ensenyar les seves cartes. Les instruccions de la reina Anna als plenipotenciaris esdevenen una bona mostra del seu subtil joc diplomàtic:

En cas que l'ennemy objecte, comme les ministres imperiaux ont fait, que le second article des sept qui ont été signés par le sieur Mesnager

13. *Ibidem*, pp. 199-200.

14. *Ibidem*, p. 203.

porte que le duc de Anjou demeurera sur le throne d'Espagne, vous insisterez que ces articles dans toute leur entendue lient bien la France, mais qu'ils ne nous métent point, ni nos alliez, dans aucun engagement positif qu'ils ont été receu seulement comme des motifs qui nous purroient incluire à ouvrir des conférences, et qui une stipulation à prendre des mesures pour empêcher que les couronnes de France et d'Espagne ne soient jamais reunies sur une même tête.¹⁵

Aviat Felip V, mitjançant Manuel de Vadillo, envià instruccions als plenipotenciaris que l'havien de representar a Utrecht, on s'havien de desenvolupar les negociacions de pau. Eren el duc d'Osuna, el marquès de Monteleón i el comte de Bergeyck. Es tracta d'un llarg document, de quaranta-cinc punts, els principis del qual resulten contradictoris, resultat, sens dubte, dels condicionants que coartaven totalment el marge de maniobra de Felip V.¹⁶ Reyes Fernández Durán, en fer referència a aquelles instruccions, sosté que «demuestran la falta de realismo de la corte española sobre su poder de negociación y su desconocimiento de lo que ya había sido negociado por los franceses con los ingleses».¹⁷ Si la primera afirmació sembla ben fonamentada, la segona és discutible si mirem la correspondència entre els dos reis. Per la seva banda, Joaquín Guerrero ha qualificat el document d'«utópico y sincero, que refleja las genuinas aspiraciones de Felipe V en materia de política exterior» especialment pel que fa als territoris italians, les quals, de fet, van guiar la seva política exterior un cop acabada la guerra.¹⁸

15. Haus-, Hof-, und Staatsarchiv Wien (HHSt) Spanien-Varia Kart.50, «Traduction d'un extrait des instructions données par S. M. la Reyne à ses Plenipotentiaires...», 1711, f. 1.

16. Archivo Histórico Nacional (AHN), Estado, lligall 3376/2, núm. 10, 28 de desembre de 1711. Vegeu també: Joaquim ALBAREDA, «Felipe y la negociación de los Tratados de Utrecht. Bajo los dictados del *mejor abuelo del mundo*», a Virginia León, coord., 1713. *La Monarquía de España y los Tratados de Utrecht, Cuadernos de Historia Moderna. Anejo XII* (2013), pp. 31-60.

17. Reyes FERNÁNDEZ DURÁN, *La corona española y el tráfico de negros. Del monopolio al libre comercio*, Ecobook, Madrid, 2011, p. 121.

18. GUERRERO, «El tratado de paz», pp. 392-393.

La *Instrucción*, datada el 28 de desembre de 1711, resulta de gran interès per copsar el difícil paper de Felip V en aquell moment decisiu en què es posava fi al conflicte internacional i s'establien les concessions tant polítiques com territorials i comercials. El primer que crida l'atenció és que el monarca actua com a sobirà plenament autònom quan, en realitat, la Gran Bretanya i França feia vuit mesos que ja havien pactat acords preliminars, en bona mesura a costa d'Espanya, sense que ell hi hagués pogut intervenir, una exclusió que es perllongà durant les negociacions d'Utrecht. Encara més, es comporta com si es tractés de l'autèntic guanyador de la guerra i es declara de forma contundent en contra de les concessions territorials i comercials. No és que desconegués la realitat, ja que Lluís XIV, quan li semblava oportú, l'anava informant de les negociacions i li deixava clar que hauria de fer importants concessions als britànics. És possible que pensés que podria esquivar es acords francobritànics que ell mateix havia afirmat al seu avi que acceptaria? Hem de qualificar de purament testimonial la seva actitud per fer-se valdre davant del seu avi? Sigui com sigui, el document, a banda de transmetre una impressió estranya, reflecteix una total dependència envers França —de fet, era així en termes polítics i militars—, tot i la fixació de Felip V de no aparentar ser un rei subaltern.

Sostenia, d'una banda, que «a la integridad de la monarquía debe aspirarse», al mateix temps que afirmava que calia satisfer «los desmesurados deseos de las potencias aliadas». L'aspiració inicial era maximalista, si no ingènua: «He de quedar con la España íntegra, con las Indias, Islas del Mediterráneo y Océano». Una afirmació que era contradita per unes altres directrius inequívokes: «El estado de la negociación debe dirigirse a que ingleses y holandeses satisfechos en sus intereses se aparten de la guerra y de las asistencias al Imperio». Tanmateix, marcava límits: «Nación ninguna ha de traficar derechamente en las Indias ni ha de llegar a sus puertos y costas», i en cas de concedir-los avantatges, les naus haurien de ser espanyoles i sortirien d'Espanya, on també s'adreçarien els retorns. Felip V apuntava altres recomanacions rellevants, com la que feia referència als catalans, que aporten llum sobre el protagonisme d'aquest assumpte en les conver-

ses de pau: «Que de ninguna manera se den oídos a propósito de pacto que mire a que los catalanes se les conserven sus pretendidos fueros, puesto que las últimas Cortes los dejaron más repúblicos que el parlamento abusivo de ingleses» (potser aquesta va ser l'única aspiració plenament acomplerta).

També insistia que havien d'esvair entre les potències «la falsa aprehensió que han concebido de que la unión de mi monarquía y la de Francia no es conformidad sino identidad y que mi respeto y reverencia al Rey mi abuelo es obediencia y sumisión y que nunca dexará de ser subordinación [...] diferencia hay entre amar al patrio nido o a subordinar del [sic] la monarquía». I afegia:

Los corazones de los príncipes, por amor, por gratitud, por simpatía, pueden estar unidos, en cuanto a las personas, pero los principados, por el interés, por la elevación del espíritu, y lo que más se executa, por la obligación de la conciencia de cada uno, se gobiernan independientes, menos en lo que la conveniencia común los conforma.

En clar contrast amb aquelles ambiciosos i il·lusòries instruccions, l'intercanvi epistolar dels dos reis, entre 1711 i 1713, deixa fora de dubte la inqüestionable direcció política del rei de França, encara que sempre va ser contestada per part del nét, que, en última instància i a contracor, acabava seguint els seus dictats, perquè senzillament no tenia altra opció.

De fet, Felip V, quasi mig any abans de les instruccions als plenipotenciaris, ja va haver d'assumir algunes de les concessions als britànics que li van resultar molt doloroses, com la cessió de Gibraltar i de Maó:

[...] je consents à ceder Gibraltar et le Port Mahon, si l'on ne peut pas faire autrement [...] Il est certain que la base de ce traité doit estre la seureté du commerce sans la quelle on ne doit pas s'attendre que les anglois veuillent y entrer, mais je vous avoue que la cession d'une place dans les Indes me paroist bien terrible [...] ainsi mon intention est bien de leur asseurer leur commerce [...] Du reste je mets toute ma confiance dans vos

bontez et je me flatte que vous agirez comme le meilleur grand père qu'il y ayt au monde pour un petit fils qui a pour vous tous les sentiments de tendresse, de respect et de reconnoissance qu'il doit.¹⁹

El rei de França li explicà que eren concessions dures, però necessàries, i va afegir que «il y a des occasions ou il faut savoir perdre et si vous estiés possesseur tranquile de l'Espagne et des Indes vous n'aúriés pas à regretter les places que vous aúriés laissées aux anglois pour les engager à faire la paix».²⁰

El rei d'Espanya no va deixar d'expressar les seves reserves i li va demanar que, abans de comprometre's en res, li ho comunicués, «puisqu'il s'agit de ce qui m'appartient», tal com succeí amb la demanda britànica de quatre ports a les Índies. Davant d'aquella proposta mostrà la seva oposició frontal: «Un nouveau plan de commerce au quel il m'est impossible de consentir puisque non seulement il osterait entièrement tout le commerce des Indes à l'Espagne, mais qu'il sen ensuiviroit la perte de Cadis».²¹ Lluís XIV va respondre que esperava que no es penedís d'haver-li atorgat la seva confiança, tot i haver fet concessions imprevistes amb l'objecte de satisfer l'ambició dels britànics, perquè, deia:

Il y a des occasions quil est important de ne pas laisser eschaper, ainsy ne soyés pas surpris si j'ay interpreté vostre pouvoir sans vous consulter. Il falloit pour avoir la reponse de V. Mté. perdre un tems précieux et je croy travailler utilement pour vous en cedant le moins pour vous conserver le principal que vous consentiés d'abandonner.²²

19. AHN, Estado, lligall 2460-I, núm. 14, Saragossa, 10 de juny de 1711.

20. FRANCISCO JAVIER GUILLAMÓN ÁLVAREZ; JULIO D. MUÑOZ RODRÍGUEZ, *La formación de un príncipe de la Ilustración. Selección de la correspondencia privada de Luis XIV a Felipe V durante la Guerra de Sucesión*, CAM, Múrcia, 2006. Marly, 22 de juny de 1711, p. 222.

21. AHN, Estado, lligall 2460-I, núm. 15, Corella, 6 de setembre de 1711.

22. GUILLAMÓN ÁLVAREZ; MUÑOZ RODRÍGUEZ, *La formación de un príncipe*, Versailles, 18 de setembre de 1711, p. 226.

Però el nét encara havia de rebre notícies pitjors. El 30 de novembre de 1711, Lluís XIV li deia que no sabia quan començarien les conferències de pau ni quan els representants espanyols serien rebuts a Utrecht. A més, li aconsellava que desenganyés el comte de Bergeyck de «l'idée qu'il a de traiter la paix par la voye des hollandois; laissés moy conduire vos intérets». Bergeyck era partidari de fer visible l'autonomia d'Espanya respecte de França. En aquest sentit, plantejà la restitució dels comtats del Rosselló, en poder de França, i es va oposar al fet que els plenipotenciaris espanyols s'haguessin de quedar a París fins a un cop signats els principals acords de pau.²³

Unes noves instruccions secretes de Felip V al duc d'Osuna, de la mà de José de Grimaldo, del 25 de gener de 1712 (les conferències de pau van començar al cap de quatre dies), són molt reveladores del canvi radical del Borbó hispànic en relació amb la *Instrucción* del mes anterior. Al·ludeix a l'acord de les potències d'impedir la reunió de corones, tant dels Àustries com dels Borbons, i revisa substancialment els punts de la *Instrucción* que els havia enviat. Afirmava que per satisfer Carles III l'Arxiduc podia cedir Nàpols, Milà i Flandes. Tot seguit, els informava del rumb irreversible que havia pres la negociació:

[...] el gobierno de Inglaterra a dado prinzipio a la presente negociación de paz por las proposiciones que hizo al rey mi abuelo en el mes de abril de este año [volia dir 1711] de que me previno su Magd. [...] El rey mi abuelo me a hecho comprehender la nezesidad que había de salir de esta guerra por lo exausto que se hallavan sus finanzas, a causa de tantos malos suzesos como havían sobrevenido en el curso de ella. He considerado también el mal estado de mi real hacienda.

Per aquest motiu, aclaria, va decidir enviar a Lluís XIV els plens poders per concretar els preliminars de pau amb la Gran Bretanya que van donar lloc a la convenció amb els britànics signada a Londres per

23. Alfred BAUDRILLART, *Philippe V et la cour de France*, vol. 1, Librairie de Firmin-Didot et Cie., París, 1890, pp. 436-437; A. LEGRELLE, *La diplomatie française et la succession d'Espagne*, vol. VI, Imprimerie Zech et fils, Braine-le-Comte, 1899, p. 411.

Mesnager (27 de setembre de 1711) en la qual va cedir Gibraltar i Maó i els concedí l'*asiento de negros*. Afegia que Bonac li havia donat a entendre que els britànics estaven disposats a restituir-li Gibraltar després de la pau, mitjançant el pagament d'una quantitat, tot i que Mesnager no havia concretat aquell assumpte ni la quantitat a pagar. Davant d'aquesta eventualitat, recomanava ingènuament:

Hareis diestramente comprender a los plenipotenciarios de Inglaterra la poca utilidad que pueden sacar de la posesión del puerto de Gibraltar, quando la entrada en él y en todos los demás de España les será libre por la paz, que se puede considerar perpetua por las dos naciones.

En cas que hi hagués possibilitat de negociar la restitució, haurien de regatejar el preu «con el motivo de la poca utilidad que podrán sacar en la paz de la posesión de este puerto que les será antes a cargo por la guarnición que les será preciso mantener en él».²⁴

A l'escàs marge de maniobra que li deixaven els preliminars acordats entre França i la Gran Bretanya, s'hi sumà l'impediment que els plenipotenciaris espanyols poguessin assistir a les conferències de pau a la ciutat d'Utrecht, a causa de l'oposició dels aliats. En realitat, França no va fer res per resoldre aquella situació tan incòmoda per al rei d'Espanya, ja que a Lluís XIV li era molt més còmode actuar com a interlocutor únic dels Borbons, raó per la qual coincidí amb els britànics que no fossin acceptats fins que els punts que els afectaven no estiguessin resolts.²⁵ El bandejament dels seus plenipotenciaris exasperà Felip V. Els tres van arribar a París el maig de 1712 i no van rebre els passaports per passar a Utrecht fins al març de 1713. És a dir, nou llargs mesos d'espera. Osuna, des de París, es va assabentar que els plenipotenciaris anglesos anaven a la capital francesa a negociar els acords:

24. AHN, Estado, lligall 3376 1/2, núm. 11 i 12, 25 de gener de 1712.

25. Gilbert PARKE, *Letters and correspondance, public and private of The Right Honourable Henry St. John, Lord Viscont Bolingbroke during the time he was Secretary of State to Queen Anne*, vol. I, G. G. and J. Robinson, Londres, 1798, Torcy a Bolingbroke, 15 de desembre de 1711, p. 339.

[...] me parece es la idea el tratar y ajustar aquí todas las cosas pertenecientes a España sin dexarnos pasar al congreso hasta estar todo ajustado, lo que discurro es de grandes inconvenientes y perjuicio, pues no tenemos con quien tratar ni hablar, ni posibilidad de decir ni proponer diferentes cosas combenientes a la España y a los demás.

Al cap de pocs dies, després d'una entrevista amb Torcy i d'haver llegit la *Gazeta de Holanda*, va deduir que els francesos «se han alargado todo lo que les ha sido posible tocante a los intereses del rey, de lo que no nos dixo nada el marqués de Torcy el día que estuvimos con él».²⁶ En efecte, quan Osuna i el comte de Bergeyck van ser rebuts pel monarca i per Torcy no van ser informats de les negociacions.²⁷ A l'octubre Monteleón reclamà el passaport per Londres i es queixà del «perjuicio tan grande que se nos sigue, pues se está tratando toda nuestra causa sin la presencia ni persona alguna que la defienda».²⁸

Per si fóra poc, la mort dels diversos possibles hereus al tron de França (el fill de Lluís XIV i pare de Felip V, Lluís, gran delfí, l'abril de 1711, i el 1712, el germà de Felip V, duc de Borgonya, posteriorment, el 1714, va morir el seu germà petit, el duc de Berry. i la línia masculina va quedar pràcticament extingida) convertí Felip V en el candidat al tron francès més ben posicionat, ja que el possible successor, el futur Lluís XV, només tenia dos anys i la seva salut era precària. Així, doncs, a partir de març de 1712, l'assumpte de la separació de les dues corones va passar a primer pla en la discussió dels acords de pau. El rei de França confessà a Felip V que esperava que pensaria en benefici «d'un royaume qui pouroit vous appartenir un jour».²⁹ Però la renúncia va esdevenir una condició innegociable per part dels britànics. Bolingbroke l'expressà en

26. AHN, Estado, lligall 3379-I. Osuna a Grimaldo, 10 de febrer de 1712 i 22 de febrer de 1712, respectivament.

27. AHN, Estado 3379-I, Osuna a Grimaldo, 29 de febrer de 1712.

28. Archivo General de Simancas (AGS), Estado, lligall 4312, 31 d'octubre de 1712.

29. GUILLAMÓN ÁLVAREZ; MUÑOZ RODRÍGUEZ, *La formación de un príncipe*, Versalles, 11 de març de 1712, p. 232.

termes inequívocs a Torcy: es tractava d'un assumpte de gran transcendència tant per a aquell segle com per a la posteritat i la reina no consentiria mai que fos negligit.³⁰

Felip V, assabentat de les últimes propostes de Torcy que apuntaven que, en el cas que la successió al tron de França recaigués en ell, podria elegir entre la Corona francesa o la hispànica, expressà sense embuts la seva disconformitat amb aquell raonament que, al seu parer, anava contra les lleis de successió i l'inconstestable dret natural a la successió de les dues corones. Però, al capdavant, va acabar doblegant-se als dictats de l'avi, no sense deixar de reclamar contrapartides territorials maximalistes (a més d'Espanya i les Índies, tots els territoris italians i Gibraltar), ja que considerava que contribuïa a la pau més que ningú. No content amb això, demanà a Lluís XIV que l'ajudés a fer efectiva la concessió d'un principat per a la princesa d'Orsini, la *camarera mayor*, que gaudia de plena confiança a París. Aquell caprici del rei d'Espanya va assolir un protagonisme desmesurat en la ronda de negociacions d'Utrecht i de Rastatt, fins al punt de bloquejar la pau amb les Províncies Unides.

Tanmateix, el rei de França, delerós de posar fi a aquella guerra ruïnosa, s'impacientava per moments, tal com es dedueix d'una carta que envià a Bonac el 18 d'abril de 1712, on es lamentava que no era just que ell acabés arruïnant França només per garantir a Felip V la Corona d'Espanya o per poder reunir les dues corones. Alhora, advertí Felip V sobre la necessitat de resoldre el conflicte que mantenia amb el papa, amb qui havia trencat relacions el 1709, una situació inèdita en la història d'Espanya, que conduïa a un autèntic carrer sense sortida.³¹ Així les coses, el maig de 1712 va reparèixer, de la mà dels britànics, el fan-

30. PARKE, *Letters and correspondance*, Bolingbroke a Torcy, 23 de març de 1712, p. 439.

31. David MARTÍN, *El Papado y la Guerra de Sucesión española*, Marcial Pons, Madrid, 2011; Joaquim ALBAREDA, «Dinasticismo, política y religión en la guerra de Sucesión de España», a X. Torres, ed., *Les altres guerres de religió. Catalunya, Espanya, Europa (segles XVI-XIX)*, Documenta Universitaria, Girona, 2012, pp. 285-314.

tasma del repartiment dels territoris de la monarquia hispànica. La proposta va rebre el vistiplau de Lluís XIV, però Felip V la refusà. Consistia que el duc de Savoia seria coronat rei d'Espanya, mentre que Felip V obtindria Sicília, el Piemont i Savoia amb la possibilitat de ser coronat rei de França i dels estats de Savoia, el Piemont i Montferrat.³² Lluís XIV li va escriure que creia que seria un magnífic regent durant la minoria d'edat del delfí de França i que, si aquest moria aviat, com era de témer a causa dels seus problemes de salut, podria esdevenir hereu. Allò implicava, naturalment, la renúncia a la Corona d'Espanya i a les Índies. La seva dona, Maria Lluïsa Gabriela de Savoia, era del mateix parer que el rei de França.³³

Aquest cop, Felip V va resoldre amb determinació. El 29 de maig va respondre al seu avi: «Il me semble qu'il est bien plus avantageux à la France qu'une branche de nostre maison regne en Espagne».³⁴ Per tant, refusà el pla. La resposta de Lluís XIV va ser tan lacònica com sincera:

Vous décidés [...] la plus importante affaire dont vous puissiez jamais avoir à delibérer, je ne puis m'empescher d'admirer et de louer l'elevation de vos sentiments, quoy que j'eusse souhaitté vous aimant tendrement que vous eussiez pris un autre party.³⁵

La princesa d'Orsini, a la qual Bonac demanà ajut com a intermediària, comunicà a Torcy que «tous nos efforts ont été également inutiles contre une résolution que S. M. trouve convenir à la religion, à son honneur, à l'intérêt même de la France». Ella mateixa havia confessat a Bonac que

32. BÉLY, *Les relations internationales*, p. 424.

33. GUILLAMÓN ÁLVAREZ; MUÑOZ RODRÍGUEZ, *La formación de un príncipe*, Versalles, 18 de maig de 1712, pp. 238-240.

34. AHN, Estado, lligall 2460-I, núm. 16, Madrid, 29 de maig de 1712.

35. GUILLAMÓN ÁLVAREZ; MUÑOZ RODRÍGUEZ, *La formación de un príncipe*, Marly, 13 de juny de 1712, p. 240.

[...] le roi d'Espagne ne se trouvoit pas propre à gouverner les François, et qu'il ne se croyoit pas les qualités nécessaires pour soutenir dignement l'éclat que Louis XIV avoit donné à cette couronne, qu'il s'accoutumoit aux Espagnols, qu'il aimoit les uns à cause de l'attachement qu'il leur connoissoit pour sa personne, et qu'il ne craignoit pas les autres, connoissant leur foiblesse comme leurs mauvaises intentions.³⁶

Resolts aquells inconvenients, l'ambaixador britànic Lexington tenia el camí lliure per concretar amb el rei d'Espanya les concessions negociades per Mesnager, a canvi de reconèixer-lo com a tal. Entre elles, l'acceptació de la successió protestant, la renúncia a la Corona de França, l'*asiento de negros*, la supressió de l'impost del 15% sobre els productes britànics venuts a les Índies, la cessió de Menorca i Gibraltar, la cessió de Sicília al duc de Savoia i l'amnistia per als austriacistes.³⁷ Com que els britànics havien demanat quatre ports a l'Amèrica espanyola, Mesnager els va haver de compensar amb un *asiento* per a trenta anys en lloc dels deu que havia tingut l'*asiento* francès. A més, els prometé que els productes britànics s'importarien en tots els ports d'Espanya lliures de drets, mentre que els aranzels per als altres països eren del 15%.³⁸ Aquesta concessió, efectuada a esquena dels ministres espanyols, provocà no pocs problemes fins que fou substituïda, en negociacions posteriors, pel *navío de permiso* anual de 500 tones a les Índies, lliure de drets i d'aranzels.³⁹ L'objectiu de Lexington, a més de negociar aquelles exigències, era comprovar que es feia efectiva la renúncia de Felip V al tron de França en les Corts castellanques que es van reunir el 5 de novembre de 1712, en presència seva i de Bonac. Finalment, Lluís XIV deixà clar que Felip V havia pres una decisió contrària al seu parer perquè es va pensar que renunciaria al tron hispànic, però afirmà que, en contra-

36. BAUDRILLART, *Philippe V et la cour de France*, pp. 498 i 494-495.

37. GUERRERO, «El tratado de paz», pp. 435-444.

38. TORCY, *Memoirs of the marquis of Torcy*, p. 154.

39. Stanley STEIN; Barbara H. STEIN, *Plata, comercio y guerra. España y América en la formación de la Europa moderna*, Crítica, Barcelona, 2000, p. 172.

partida, «son autorité en deviendra plus absolue en Espagne, ses sujets lui seront plus fidèles».⁴⁰

A continuació (el 27 de març de 1713), Bedmar i Lexington van signar a Madrid el *Tratado preliminar de paz y amistad entre las coronas de España e Inglaterra*, un dia després de la signatura del tractat de l'*asiento de negros*. La veritat és que els seus resultats van superar les expectatives imaginades per Bolingbroke, fins al punt que va escriure que el negociador que va donar suport a Lexington, el comerciant Manuel Meneses Gilligan, es mereixia una estàtua.⁴¹ La South Sea Company, creada el 1711 per finançar el deute generat per la guerra (el deute era canviat per accions de la companyia), es va fer càrrec de l'explotació de l'*asiento de negros* i del comerç amb les Índies espanyoles.⁴²

Aquelles qüestions en les quals Bedmar i Lexington no van arribar a un acord, entre d'altres el Cas dels Catalans, la prohibició que els moros i els jueus no poguessin viure a Gibraltar, la qüestió de la religió catòlica a Gibraltar i a Menorca o la creació d'un principat per a la princesa d'Orsini, van ser tractades posteriorment a Londres per Monteleón (que hi arribà l'11 de desembre de 1712) i Bolingbroke. Pel que fa al Cas dels Catalans, tal com consta en el tractat original de pau, en l'article 15:

S. M. Católica en consideración y a las instancias de S. M. Británica concederá un perdón y admistía general a los catalanes, con el goce se sus vidas, haciendas y lo honorífico que han tenido antes de la rebelión, pero sin embargo de las fuertes y reiteradas instancias que milord Lexington ha hecho a fin que se les conservase también sus fueros, no ha podido S. M. Católica condescender a esta petición por la consideración de que los refe-

40. MOREL-FATIO; LÉONARDON, *Recueil des instructions*, pp. 174-190; Henry KAMEN, *Felipe V. El rey que reinó dos veces*, Temas de Hoy, Madrid, 2000, p. 104; Lucien BÉLY, *La société des princes, XVIe-XVIIIe siècles*, Fayard, París, p. 339.

41. Guerrero explica amb detall els punts del tractat preliminar i els de l'*asiento de negros*: GUERRERO, «El tratado de paz», pp. 466-479.

42. Sobre l'*asiento de negros*, FERNÁNDEZ DURÁN, *La corona española*, pp. 103-147. I sobre els problemes que va comportar la seva aplicació, pp. 138-147.

ridos fueros son demasiado perjudiciales a su soberanía, a su real servicio y a la misma quietud de los demás reinos de S. M. Católica y milord Lexington ha declarado que deja pasar también este artículo del presente tratado, por no retardar ni poner de su parte obstáculo alguno a la conclusión de la paz, sin embargo de que este punto es opuesto a las instrucciones y órdenes precisas de la reina británica por lo cual no se deberá desaprobado su proceder, ni resultarle descrédito alguno, en caso de que la reina su ama, desaprobase este artículo.⁴³

Al final, malgrat les discrepàncies, i per bé que Bolingbroke es mostrés inflexible en quasi tot, Monteleón es comprometé amb el secretari d'Estat britànic. De fet, el plenipotenciari espanyol considerà un gran èxit els acords aconseguits, entre els qual hi havia el Cas dels Catalans.⁴⁴ Si bé el tractat d'evacuació de les tropes aliades negociat el gener de 1713 entre el virrei Starhemberg i Lexington havia previst l'amnistia per als austriacistes així com la conservació de les lleis de Catalunya,⁴⁵ les dues garanties van desaparèixer dels acords de pau. És cert que la reina Anna, d'acord amb el compromís del Pacte de Gènova del 20 de juny de 1705, va exigir al principi que fossin conservats «tots els privilegis catalans». Però més endavant, per acontentar Felip V, proposà l'expressió «privilegis antics» —una fórmula ambigua que no se sabia si remetia a les Constitucions del temps de Carles II o a les que havien estat aprovades a les Corts de 1702 o de 1706, i que deixava en mans del rei la seva interpretació—. ⁴⁶ Amb tot, Felip V s'oposà radicalment a aquesta concessió mínima i, al darrer moment, el secre-

43. «Congreso de Utrecht, año 1713. Tratado original de paz con Inglaterra firmado por los plenipotenciarios en Madrid a 27 de marzo de 1713», AHN, Estado, lligall 3367, exp. 9, núm. 38.

44. GUERRERO, «El tratado de paz», pp. 493-510; sobre el Cas dels Catalans: ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión*, pp. 386-418.

45. HHSt, Kriegsakten, Fasz, 266, 21 de gener de 1713, ff. 60v.-61v.

46. Public Record Office, Kew. State Papers, 105/270, Bolingbroke, 25 d'abril de 1713, ff. 251-253v.

tari d'Estat Bolingbroke, acceptà la fórmula que li suggerí el marquès de Monteleón, que és la que apareix a l'article XIII del tractat entre la Gran Bretanya i Espanya del 13 de juliol de 1713, signat a Utrecht. El seu text afirma, cínicament, que es concediran als catalans «no solo la admistía deseada juntamente con la plena posesión de todos sus bienes y honras, sino que les da y concede también todos aquellos privilegios que poseen y gozan, y en adelante pueden poseer y gozar los habitantes de las dos Castillas, que de todos los pueblos de España son los más amados del rey católico», cosa que significava, ras i curt, suprimir les llibertats catalanes.⁴⁷ En aquest assumpte, els britànics no podien al·legar desconeixement. Si el 1699, Alexander Stanhope escrivia que «el reino de Escocia es del todo independiente de la corona de Inglaterra de la misma manera que Aragón a la de Castilla»,⁴⁸ el baró de Darmouth, que pressionà Lexington sobre aquest punt, en assabentar-se de la negativa de Felip V a tractar el Cas dels Catalans amb Lexington, expressà la seva sorpresa a Monteleón: «Hablando francamente, jamás pensamos que su Majestad Católica tuviera la idea de acabar con la vida de una provincia entera».⁴⁹ El comte de la Corzana, representant de l'emperador, denuncià l'abandó britànic dels catalans a canvi «del opio del Perú y Potosí que habían adormecido el ministerio inglés» i l'imprès *Crisol de fidelidad* afirmà que aquelles llibertats concedides no eren altra cosa que un «fantasma».⁵⁰ També l'ambaixa-

47. Alejandro del CANTILLO, *Tratados, convenios y declaraciones de paz y de comercio*, Imprenta de Alegría y Charlain, Madrid, 1843, p. 79. En realitat, mitjançant aquell article, segons Soler y Guardiola, «se les suprimían muy hábilmente sus antiguos fueros». Pablo SOLER Y GUARDIOLA, *Apuntes de historia política de los tratados (1490-1815)*, Librería de Victoriano Suárez, Madrid, 1895, p. 324.

48. Julio Luis ARROYO, «El gran juego. Inglaterra y la sucesión española», tesi doctoral inèdita, UNED, 2012, p. 260.

49. GUERRERO, «El tratado de paz», p. 464.

50. Francisco de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, vol. III, ed. a cura de J. M. Mundet i J. M. Alsina, Fundación F. Elías de Tejada y Erasmo Pèrcopo, Madrid, 1999, pp. 520-521; *Crisol de fidelidad*, R. Figueró, Barcelona, 1713, p. 49.

dor a Londres, Pau Ignasi de Dalmases, va escriure a la reina Anna afirmant que els privilegis de Castella

[...] que parece se conceden por equivalente estimación de los que gozaba Cataluña, es cierto que fueron grandes en otros siglos, pero es notorio al mundo que hoy día, y de tiempos atrás, no son más que una aparente sombra y el concurso de sus naturales en Cortes, una fingida representación, sin voz para la queja ni el voto en las deliberaciones que no sean niveladas a lo que les impone la fuerza y la opresión en que les ha constituido la injuria de los tiempos, testigos los presentes y funestos días.⁵¹

Signada la pau general, l'11 d'abril de 1713, per França, la Gran Bretanya, Prússia, Portugal, Savoia i les Províncies Unides, els plenipotenciaris espanyols van ser acceptats i van poder-se afegir a l'acord el 13 de juliol.⁵² A Utrecht, les tensions entre Monteleón i Osuna es van posar en evidència fins al punt que aquest darrer, en desacord amb els preliminars acordats per Bedmar i la negociació posterior de Monteleón, no volia signar el tractat argumentant que «no habiendo tenido yo intervención solo sirva para autorizar para la posteridad la destrucción y desmembramiento de la Monarquía».⁵³ La relació entre ambdós plenipotenciaris va anar empitjorant fins que Felip V va haver-los de cridar a l'ordre.⁵⁴ En endavant, Osuna, massa contestatari, no va gaudir mai de la plena confiança de Madrid ni de París.

Faltava més d'un any perquè Lluís XIV, superat l'escull de la pau d'Espanya amb les Províncies Unides (27 de juny de 1714), es comprometés de ple en la presa de Barcelona mitjançant les tropes dirigides pel duc de Berwick. Abans, Felip V va haver de veure com s'esvania l'emblemàtic del principat per a l'Orsini, que havia reprès amb força a les converses de Rastatt. Tenia raó Bolingbroke en afirmar que era ridícul contemplar com la pau de dues nacions depenia de la sobirania de la

51. CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, p. 749.

52. BÉLY, *Les relations internationales*, p. 428.

53. GUERRERO, «El tratado de paz», p. 516.

54. FERNÁNDEZ DURÁN, *La corona española*, pp. 129-130.

princesa.⁵⁵ Torcy tingué paraules dures per a l'Orsini, en afirmar que mentre Felip V havia de fer greus concessions als britànics, la princesa «entêtée d'une folle ambition, abusoit du crédit qu'elle s'étoit acquis dur l'espit de la reine et par conséquent du roy catholique», i provocava amb la seva vanitat que s'endarrerís la signatura de la pau amb Holanda.⁵⁶

L'assumpte seguí cuejant a les negociacions de Rastatt, perquè la princesa insistí en la seva reclamació i el príncep Eugeni de Savoia, plenipotenciari imperial, va sorprendre el representant francès Villars amb la defensa de les llibertats catalanes i va aconseguir que en el document que havia de ser aprovat a Baden hi constessin el respecte a les llibertats catalanes del temps de Carles II i l'amnistia, alhora que el reconeixement del principat per a l'Orsini. Finalment, Lluís XIV va contradir el seu representant —cosa que va dordre a Villars, perquè considerava que faltava a la paraula donada al príncep Eugeni i així l'heroi de la batalla de Malplaquet ho va fer constar al rei valent-se del seu prestigi com a militar— i va fer eliminar ambdues reclamacions de l'acord final signat el 6 de març de 1714.⁵⁷ Aleshores, els catalans eren abandonats definitivament (ara per Carles VI), de la mateixa manera que els britànics van oblidar-se dels *camisards* i els francesos van abandonar els hongaresos, tots ells incitats per les potències a aixecar-se durant la guerra a fi de desestabilitzar l'enemic. No contenta amb els resultats, la princesa tornà a reclamar:

Por la prestación de mis buenos servicios, me atrevo a esperar que el rey me otorgará la gracia de recomendar a sus señores embajadores en Baden que actúen para que se me conceda mi soberanía, ya que en Rastatt no se pudo obtener el compromiso del archiduque.⁵⁸

55. GUERRERO, «El tratado de paz», p. 531.

56. BAUDRILLART, *Philippe V et la cour de France*, p. 545.

57. ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión*, pp. 345-355.

58. Ministère des Affaires Étrangères, Archives Diplomatiques, La Courneuve, Correspondance Politique, Espagne, 229, 23 d'abril de 1714, ff. 128v-129.

Tampoc Felip V quedà content amb el fet que Lluís XIV acceptés que l'emperador retingués el títol de rei d'Espanya, una simple formalitat que l'exasperà, tal com explicà l'ambaixador Pachau al rei de França.⁵⁹ De fet, no trigà a deixar constància del seu enuig al rei de França, malfiat que no hi hagués un acord secret contra ell, alhora que li va fer saber el seu disgust perquè no havia prosperat la idea del principat per a la princesa d'Orsini.⁶⁰

Per concloure, des del punt de vista polític, resulta sorprenent que l'afer del principat per a l'Orsini i el de la religió, en lloc de la possessió de Gibraltar i Menorca, o la negociació del Cas dels Catalans, reclamessin els esforços més grans de la negociació per part de Felip V. Però, tant com això, segons Reyes Fernández Durán, sobten les imprecisions i els greus errors de l'acord de l'*asiento de negros*, mitjançant el qual podien enviar a les colònies espanyoles de les Índies Occidentals un total de 144.000 peces d'esclaus durant trenta anys. Com, per exemple, la participació de la Corona en el capital de la companyia britànica (que el Consell d'Índies havia desaconsellat), o el càlcul erroni del canvi de moneda en la participació en la companyia (de lliures torneses a escuts), que va elevar considerablement la xifra de l'aportació espanyola, o l'interès que calia pagar en cas de no aportar la quantitat corresponent que es fixà en el 8% i no en el 6% d'acord amb el deute públic britànic.

A més a més, el Govern de Felip V mai no va poder controlar els comptes de la companyia. I encara, el 1716, quan es va revisar l'*asiento*, el Govern no solament no va discutir aquestes qüestions, sinó que acceptà que s'incrementés a 650 el nombre de tones, en lloc de les 500 del *navío de permiso*.⁶¹ Aquesta fou l'altra concessió decisiva, una embarcació anual de 500 tones, autoritzada a transportar béns i mercaderies per ser venuts lliures d'aranzels a la fira de Portobelo, la qual trencava l'exclusivitat que havia regit la Carrera de Indias fins aleshores. Segons

59. *Ibidem*, 229, 9 d'abril de 1714, ff. 95v-96.

60. AHN, Estado, lligall 2460-I, núm. 27, 14 d'abril de 1714.

61. FERNÁNDEZ DURÁN, *La corona española*, pp. 119-147.

Geoffrey J. Walker, el seu impacte econòmic era molt superior al de l'*asiento de negros* perquè permetia comerciar directament amb les Índies.⁶² En aquest sentit, Stanley J. Stein i Barbara H. Stein han pogut afirmar que «ningún asiento anterior había brindado a un poder europeo una avenida tan ancha de penetración legítima en el Imperio español en América», fins al punt que va posar les bases del que va esdevenir la subordinació d'Espanya a l'hegemonia naval i econòmica britànica, tot i que els comerciants francesos van mantenir posicions importants a Cadis.⁶³ Aquella hipoteca de la Guerra de Successió va conduir, finalment, a la guerra anomenada de l'Orella de Jenkins entre Espanya i la Gran Bretanya, el 1739.⁶⁴ Per tant, més enllà del triomf borbònic en clau dinàstica, els acords van ser clarament contraris als interessos hispànics.

Si, pel que fa a França, com sosté Lucien Bély, els tractats d'Utrecht van suposar la revenja de les converses de Gertruydenberg (1710),⁶⁵ viscudes com una autèntica humiliació, en el cas d'Espanya, com va apuntar Pierre Vilar, significà la conclusió política de la decadència.⁶⁶ Convé que retinguem un fet important: poc abans de la mort de Carles II, el principal objectiu del governador cardenal Portocarrero i del nucli que va liderar la transició dels Àustries als Borbons era la conservació íntegra dels territoris de la monarquia. Volien conjurar l'amenaça del tractat de repartiment de 1700 acordat per les potències europees i estaven convençuts que amb un rei Borbó ho aconseguirien. En vista dels tractats d'Utrecht i de Rastatt, és obvi que l'objectiu va fracassar, ja que

62. Geoffrey J. WALKER, «Algunes repercussions sobre el comerç d'Amèrica de l'aliança anglocatalana durant la guerra de Successió espanyola», *II Jornades d'Estudis Catalano-Americans, Comissió Cinquè Centenari del Descobriment d'Amèrica*, Barcelona, 1997, pp. 69-81.

63. STEIN; STEIN, *Plata, comercio y guerra*, p. 172.

64. Josep M. DELGADO, *Dinámicas imperiales (1650-1796)*, Edicions Bellaterra, Barcelona, 2007, pp. 87-140.

65. BÉLY, *Espions et ambassadeurs*, p. 463.

66. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. II, Edicions 62, Barcelona, 1973, p. 423.

el resultat s'assembla a la previsió de repartiment i de concessions de la Gran Aliança de l'Haia, constituïda el 7 de setembre de 1701, mitjançant la qual els aliats van formar un bloc per lluitar contra els Borbons i la seva monarquia universal.